

ארץ ישראל במחשבתם של המקובלים

ערך: אריק חלמיש

דואליות אדם וארץ בשפת התנ"ך

התנ"ך וטקסטים מסורתיים נוספים מדברים על הבורא כבורא שמים וארץ. למילה ארץ, משמעות כפולה: מצד אחד כדור הארץ, הפלנטה ששמה ארץ ומצד שני אותה נקודה זעירה על פני כדור הארץ שמכונה ארץ ישראל. גם בשפת היום יום שלנו אנחנו מזהירים מידי פעם על שהותו של פלוני ב"חוץ לארץ", משמעותו המילולית של הביטוי הינה מחוץ לכדור הארץ בעוד שאנו מתכוונים ל משמעות אחרת: "מחוץ לארץ ישראל".

כפל משמעויות זה במילה ארץ מבטא, כפי שניווכח בהמשך, את גישתם של המקובלים, על פי התנ"ך, ליחס שבין ארץ ישראל לבין הארץ בכללה. זוהי דוגמא לעיקרון חשוב: המקורות משקפים תדיר את גישתם לנושאים שונים באמצעות אוצר מילים ייחודי לשפה העברית. לדוגמא הפסוק התנכי "כי לי כל הארץ" (ויקרא ...) יקרא בשני מובנים: ברמה האוניברסלית כביטוי של מונותיאיזם נוקשה: אין אלוהים רבים, יש בורא אחד, שלו שייכת כל הארץ ומדובר כאן במשמעות של כדור הארץ. ברם, במקביל, ברמה הפרטיקולרית, "כי לי כל הארץ" מכוון לבעיה המאוד ייחודית של ארץ ישראל עם סכנת הפיצולים וההבדלים הפנימיים בין השבטים, בין מלכויות הדרום והצפון וכו' יש גם מקראה של נביא שבאמצעות ביטוי זה מדברת על האיחוד של כל הארץ בגבולותיה

האמיתיים תחת שלטון יחיד של אל יחיד בשביל ישראל שיוכר כישראל דרך מלכות יהודה ודרך מלכות יוסף (יחזקאל ל"ז טו-כ) ¹ במקביל לדואליות במילה ארץ, בין ארץ ישראל לכדור הארץ בכללו, אנו מוצאים כפל משמעויות דומה במושג אדם שדרכו התנ"ך מצד אחד מתייחס לאנושות בכללה ומצד שני לעם ישראל בפרט. כאשר אלוהי ישראל מתגלה לישראל כדי לתת להם תורה הוא פונה במילים: "זאת תורת האדם". אנו נוכחים אם כן, שקריאה קשובה של הסיפור התנכי מגלה זהות מכוונת בין המונח "אדם" במשמעותו המילולית, והמונח "ישראל".

משיחיות אוניברסלית ופרטיקולריות

מכלול הסיפור התנכי אודות ההיסטוריה האנושית, מאז בריאת שמים וארץ ועד המסרים הגדולים של הנביאים, מתווה היסטוריה של התפתחות הזהות האנושית, לעבר זהות אנושית מוצלחת, כפי שהבורא רצה למקמה על הארץ. זוהי למעשה התוחלת המשיחית, הפרויקט המשיחי של הבורא. אם להיסטוריה של האדם יש משמעות, היסטוריה זו תסתיים בהולדת ה"בן אדם"², כלומר הנברא שיסיים בהצלחה את התכנית, הפרויקט, של הבורא. **כל ההיסטוריה של העולם הזה היא מכלול הניסיונות להוליד את אותה הוויה מוצלחת שבאיזשהו אופן הייתה קיימת עוד טרם ההיסטוריה של העולם, במחשבת הבורא,**

בתור תכנית להגשמה. מיהו "בן האדם"? בן אדם? ישראל?

במקראות שלנו, שתי רמות אלו, אוניברסלית ופרטיקולרית, שזורות תמיד זו בזו ולעיתים אפילו מזדהות. לפיכך, אם ישנה זהות אנושית שתהווה באמת את האוניברסלי הממומש, האוניברסלי המוצלח, יהיה זה האופן להיות אדם, שעליו התורה והתנ"ך מדברים, בדברם על ישראל.

¹ ראו דוגמא נוספת בסיום המאמר, על הפסוק "ונתנה הארץ יבולה"

² ראו דניאל ז:יג-יג: הפניה האלוהית ליחזקאל בכל הספר על שמו: והשוו מקורות רבים בברית החדשה שבהם ישו מכונה "בן האדם", לדוגמא מרקוס יג:24-26 והתייחסותו של מניטו לראשית הנצרות בחלק השאלות והתשובות במאמר זה. בנוסף ראו זוהר וישב רמז

רוצה לומר, במחשבת החכמה או המסורת הקבלית, אין אפשרות לאבחנה בין הזהות האנושית, כפי שאלוהים רצה לברוא אותה, לבין הזהות האנושית כפי שהתנ"ך מתאר אותה, כשהוא מדבר על ישראל. רעיון זה גורם אי נוחות גדולה למחשבה בת זמננו, כיון שעל פי ההיגיון הפנימי שלה, לא ייתכן מפגש בין שתי הקטגוריות, אוניברסליות ופרטיקולריות, בין ישראל לבין אדם. התרבות הכללית המערבית מפרידה ביניהן באופן קיצוני. מסורת הקבלה לעומת זאת, מהתנאים והאמוראים של הזוהר ומדרשים קבליים נוספים, ומאוחר יותר האסכולות הקבליות של ספרד וארץ ישראל, מציעה גישה מורכבת יותר. מצד אחד פרטיקולריות בוטה ביותר ומצד שני בהתאם לתפישתם של המקובלים אין אומה יהודית, כלומר **אין אומה יהודית כאומה בין אומות אחרות**. ישנה חברה, אופן להיות אדם, שנתונה במאמץ מתמשך להתממש - והתוחלת המשיחית תהיה הצלחתו של מאמץ זה - בתור הזהות האנושית ככלל, כפי שהבורא רצה למקמה על הארץ. נמצאנו איפה למדים, שקיימים שני ממדים מקבילים, **כפי שארץ ישראל הינה ארץ, באותו אופן ישראל הנו אדם. אם יש ארץ שעליה להצליח מדובר בכל הארץ, שבמרכזה, ארץ ישראל. ואם יש זהות אנושית שעליה להצליח מדובר בכל בני האנוש, שבמרכזם, עם ישראל**. לכן אין אומה ישראלית במשמעות שבה אנו מבינים את המילה "אומות" או במובן שהן מגדירות את עצמן.

בדיון על הבעלות על ארץ ישראל עלינו לתחשב בשני קשיים :
סוציו-היסטורי וסוציו-פוליטי. בעוד שכל הקונפליקטים של בעלות ביחס לחבלי ארץ או היסטוריה מגיעים לפתרון שמקובל על רוב האנשים, ארץ ישראל היא מקרה מיוחד של קונפליקט שמתייחס בחלקו האחד לשאלה של הגדרת: "מי הוא יהודי", מהי זהות זו שמכונה ישראל, ובחלקו השני לבעיה המורכבת סביב השייכות של הארץ, שהתנ"ך אומר ששייכת לישראל.

האינטליגנציה האנושית נתקלת בשתי בעיות מקבילות: זאת של ההגדרה של זהות ישראל וזאת של הגדרת הבעלות על הארץ, בעיה שקיימת באופן שכזה, רק ביחס לארץ ישראל.

אם הייתה כאן בעיה מופשטת, קונפליקט אקדמי, לדעת כיצד להגדיר את ההוויה היהודית או כיצד להגדיר את השייכות של הארץ, שאותה אנו מכנים לפעמים פלסטין, לעיתים ארץ כנען ולעיתים ארץ ישראל, זה לא היה נורא. אלו היישומים והמסקנות המעשיות שחשובות. המחשבה הקבלית נוגעת בבעיה זו. נושאת אותנו אל מעבר להרגלי החשיבה שלנו.

מדוע מצד אחד ההוויה הלאומית היהודית לא ניתנת להגדרה? כיוון שמדובר בזהות האנושית בכללה, במהות מסדר אוניברסאלי, שמתהווה למעין אומה.

ומדוע מצד שני יש כל כך התנגדויות ועימותים דווקא ביחס לארץ זו? כיון שמדובר בכל כדור הארץ באופן כללי.

זהות העולם הנברא במחשבת הקבלה

לחשיבה הקבלית יש תפיסה משלה באשר לזהות העולם הנברא. התורה פותחת במילים "בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ" הביטוי הזה: "שמים", מובן ברמות מגוונות. אך קודם כל יש להבין שמדובר בשמים הקונקרטיים, המציאותיים, היכן שממוקמים הכוכבים הפלנטות והגלקסיות וכל היקום שמקיף אותנו. כל זה נקרא "שמים". אין מושג זה בא לומר, לפחות בפסוק זה, החלל שבו יהיו המלאכים או תהיינה הוויות שאינן תואמות את אופן ההוויה

הספציפי שלנו בעולמינו - העולם של הבריאה, כפי שאנו מציינים אותו בעברית.

השמים, רוצה לומר, השמים כפי שהם. יש גם שמי השמים... מהפסוק הבא אין יותר עיסוק בשמים ובכל מה שמילה זו באה לבטא בעברית ואנו קוראים: "והארץ הייתה תוהו ובוהו". כל מה שנמצא בשמים נמצא מכאן והלאה בסוגריים.

"**הארץ**", הוא המונח שמבטא את גילוי מלאכתו של הבורא וכן בית קיבול – זה שבתוכו ימוקם האדם. משמעות הדברים היא שהיחס לארץ הוא כאל הוויה חיה. **הארץ היא מישהו**. זהו ההיבט הנשי של העולם, שמובן, אף הוא, כמישהו. אנו נוגעים כאן ברעיון שחשוב להבהיר. באמצעות המושג של טבע, אנו מורגלים להתייחס לעולם שבו אנו חיים כהוויה לא פרסונאלית. אינרטית, ללא מודעות וללא אישיות. במחשבה הקבלית, הדברים נלקחים ברצינות: העובדה שמישהו, האל, ברא עולם, משמעה שהעולם הוא מישהו.³

"בן האל", כשפולשים לרמה התיאולוגית, הינו העולם.

האל מכונה אב והעולם בכללותו הינו בן האל.

לכן זה, הווייתו בן זו, לייצור הזה יש, סוף סוף, פנים מגוונים.

המונח שבו משתמשת החשיבה הקבלית, מקורו ביוונית, שהשתרבה לאוצר המילים של תקופת המשנה: "פרצוף", מונח שמציין פנים ותווי פנים - קלסטר. דרך הוויה ייחודית זו שהאל רצה לברוא, מתגלים גם כן הפנים של הבורא. זה מה שאנו מכנים השכינה. ישנם עולמות שונים.

³ לא מדובר כאן ככל הנראה על היסק לוגי כי אם על האופן שבו המקובלים חווים את משמעות מושג הבריאה. מניטו הדגיש לא אחת, את ההבדל בין הפילוסופיה היוונית שתופסת את האל, את העולם ואת החכמה כישויות לא פרסונליות, לבין זו העברית שחווה את האל כהוויה פרסונלית ואת החכמה, התורה כדיבור של אותה הוויה ולא כישות בפני עצמה. ביחס לעולם מניטו מדגיש במקום אחר את הדואליות: עשרה מאמרות של בראשית – יוצרות טבע דטרמיניסטי לא פרסונלי. מצד שני עשרת הדברות שמכוונות ליצירת עולם פרסונלי שהמוסר עומד במרכזו. (ראו לדוגמא: LA PAROLE ET L'ECRIT II עמודים 394-395), העובדה שהקבלה בכלל ובמיוחד קבלת האר"י בפרט מתארת את הדרגות השונות של ההתגלות, את העולמות השונים (מלשון העלם), באמצעות דימויים מאברי האדם ובמיוחד פרצופים, אכן מצביעה על האופן שבו חוו המקובלים את העולם. בשיעורו על הפרשנות הקבלית לספר בראשית העיר מניטו שהמקובלים תופסים את הפסוקים שמתייחסים אל האדמה באופן פרסונלי ("מן האדמה אשר פצתה את פיה" ועוד) ברצינות ומתייחסים לאדמה כאל הוויה פרסונלית. ראו גם בהמשך המאמר את הערתו על הגדרתו של דקרט את האדם: "האדם אינו דבר חושב אלא מישהו חושב"

רמות שונות. הופעות שונות, קלסטריום ופנים שונים. הארץ היא אחת מפנים אלו, האחרונה להתגלות.

הארץ הינה הרחם שבה מתפתחת הזהות המוצלחת של בן האדם, זה שעליו דברו הנביאים, מושא התקוות של תפישה משיחית של ההיסטוריה, יהא אשר יהא האופן שבו היא מוגדרת. הארץ היא הרחם שבה מתפתחת זהות זו.

מזמן האבות, סיפור התורה מבהיר שהארץ, בתור המקום שבו מתרחש מימוש הפרויקט של הבורא, הינה חבל הארץ הנקרא בשם ארץ כנען, ושהוא ארץ ישראל, ארצם של ישראל. כלומר, לפי הטקסט התנכי ולפי הספרות המסורתית, זהו המקום שבו מתגלית באופן לא הפיך העוצמה הגדולה ביותר של פרויקט הבריאה, שבאופן בלתי נמנע מתפצל בין כדור הארץ והאנושות מחד גיסא ובו בזמן בארץ מסוימת ובצורה מסוימת להיות אדם בתוך האנושות הכללית מאידך גיסא: ארץ אחת ועם אחד. קריאה קשובה של סיפורי האבות מדגימה בבירור שהכתוב מצביע תמיד על המקום שאליו יש ללכת, כיזוע כבר, בתור המקום ששם הדברים מתרחשים. בכל חזרה לסיפור התולדות המשיחי – והוא מתחיל מאברהם היוצא מאור כשדים כדי לחדש את המאמץ של הולדת בן האדם – הכתוב אומר: "לך אל הארץ אשר אראך" או "אל המקום". הא הידיעה- "הארץ" "המקום"- מציינת לנו שזהו מקום שכבר מוכר, שכבר בזמן ההוא מוכר כ"ערש הציביליזציה", אך יותר לעומק, כרחם שבו מתפתח השלב העוברי של אופן מיוחד להיות אדם, זה שממנו יוצאים המסרים להכוונת ההיסטוריה האנושית הכללית. זו הסיבה שבעטיה המקובלים מדברים על קדושה טבעית של ארץ ישראל.

קדושה טבעית של ארץ ישראל

קדושה טבעית היא קטגוריה שיש להבהיר. "קדושה טבעית", משמע, שהקדושה הגלובלית של ארץ ישראל, נחשבת, בראש וראשונה, כמציאות בממד הפיזי, הטבעי. זוהי נקודת המוצא שלנו. יש להציג כאן תפיסה נוספת: בעולמם של המקובלים, כל זה אינו נשאר בגדר פריט של אמונה. העובדה שזה מתואר כעניין של אמונה קבלית אינה מאפשרת להתעלם מההשקפה שמסר זה אינו יכול להיות מועבר כלל בצורת פריט של אמונה הניתן לניסוח כיון שמדובר בחוויה של אירועים, במצב העובדות: זו הארץ הזו שהצליחה, בזמנים שקדמו להיסטוריה העכשווית, להיות המצע להורתו של רצף ההיסטוריה האנושית במשמעותה המשיחית. זוהי הינה הרחם להתרחשות של מאות שנות היסטוריה דרך זהות "ישראל". או במונחים קבליים: ישנה כאן קדושה טבעית של פרצוף מלכות בארץ ישראל ובמקביל קיימת גם קדושה טבעית של פרצוף תפארת בעם ישראל. קדושה טבעית של פרצוף מלכות בארץ ישראל הינה מלכות דמלכות,⁴ כלומר ההתגלות הסופית של הפרצוף הזה, של תווי פנים אלו, של ההוויה הנבראת הזו, שעליה לשמש כרחם, כאם של בן האדם, המקום ששם הדברים מתרחשים, ושזה בלתי הפיך. ושזה כלל אינו תוצאה של אמונה דתית, אלא מדובר באופן מסוים של הווייה, טבעית, ביחסים בין עם לארצו.

הבעיה המכונה בעיית "המקומות הקדושים" בתוך מה שמכונה פלסטין או ארץ ישראל, אינה בעיה אמתית בשביל המקובלים. בהנחה שכל ארץ ישראל היא ארץ הקודש, הרעיון שיהיו בישראל "מקומות קדושים" הוא בעינינו רעיון די זר.⁵

מכאן שאלה קשה: מדוע ארץ זו יותר מאחרת?
מדוע הכול התרחש כאן יותר מבאיזשהו מקום אחר?
לא חסרות תשובות אך מה שחשוב הוא שכך אכן אירע, כלומר קדושה טבעית.

⁴ מניטו חוזר להבהיר מעט מושגים קבליים אלו בסוף המאמר

⁵ ראו בחלק השאלות והתשובות שם מניטו מתייחס למשמעות עשר הקדושות שבארץ ישראל.

חשובה לנו יותר היא המסקנה שמעלה המסורת הקבלית: **הקדושה של ישראל כעם יכולה להתממש רק במקום הטבעי לקדושה זו**. מכאן) ואנו מוצאים זאת בנושא מאד מוכר גם מחוץ למסורת הקבלית): אם ישראל מפוזר מחוץ לארץ ישראל השכינה בגלות. מה המשמעות שהשכינה, נוכחות האל בעצמו, היא בגלות? אין משמעות הדברים רק שהשכינה, כפי שהיא, שרויה במקום אחר, בגלות, עם היהודים בגלותם. יש לקחת את הדברים באופן פנימי יותר. במושגים העבריים. גלות השכינה משמעותה היא שהשכינה בגלות מזהותה העצמית. זו שכינה של גלות וכבר לא השכינה באמת. השכינה בגלות מוחלשת, מדוללת, כמו אסיר⁶. כלומר, בגלות, הקדושה של ישראל נמצאת בסוגריים, כביכול מפונה. לא נעלמת. נותר שריד כמו שמביע הרעיון של "מקדש מעט". נותרת קדושה קטנה, מופחתת, אך זו אינה הקדושה האמתית.

ישראל והאנושות

החשיבה הקבלית מתאמצת למקם את עצמה מלכתחילה ברמה של הסבר לייעודה של האנושות בכללה. במילים אחרות: במיוחד בכתבים הקבליים - וחשוב שנצליח להסביר מדוע - מתגלה לנו הייחודיות של אוצר המילים התנכי: כבר הצבענו על כך שכאשר אלוהים מדבר אל ישראל - כיון של ישראל הוא מתגלה - הוא פונה אליהם במילה "אדם". הוא אינו אומר ישראל. אלוהי ישראל מדבר אל ישראל כדי לתת להם תורה ואומר: "זאת תורת האדם". אולם עדיין עלינו להבין הנחה זו: מה המשמעות שסוג אחד של אדם מבין

⁶ ראו ספר אור יקר (היה מצוי בספריתו של מניטו) פרשת וירא

האחרים, מנכס לעצמו את הרשות לומר (אמנם יש להעיר שזה התנ"ך שאומר זאת ואנחנו רק תומכים בכך אבל...) אני הוא האדם. והאחרים?
אכן, הייעוד של ישראל הינו תמיד ייעודה של האנושות בשלמותה, שבא לידי מיצוי באופן מיוחד להיות אדם. עם ישראל משקף את האנושות בכללותה. פרדוקס זה מפתיע את ההיסטוריונים של הדתות, במיוחד כאשר אנו יודעים כיצד החוויה המיסטית מנותקת בדרך כלל מכל תיאולוגיה ספציפית הנוגעת לסוג כזה או אחר של אדם, לקהילה כזו או אחרת, או לטקס או לאומיות כאלה או אחרים. יש כאן רעיון שקשה לנו להביע בשפה לא עברית: לפי החוויה ההיסטורית שלנו, הניגוד בין אוניברסאליות לפרטיקולאריות הוא בעיה שאינה קיימת. באיזו משמעות? בכך שאנו תופסים מצד אחד את הדרישה לשחזור של האדם האוניברסאלי, ואנו יודעים מצד שני מהטקסטים התומכים בגישה זו, כי בסופו של דבר אין סיכוי להצליח בכך, אלא דרך מאמץ מסוים, שכל עוד הוא רק מאמץ ולא הצלחה, הוא נשאר פרטיקולארי, באופן בלתי נמנע. הפרטיקולאריות של ישראל הינה הפרטיקולאריות של הקדושה במשמעותה התנכית. לפי סיפור התנ"ך- וזו התכנית שמחשבת הקבלה מבהירה באופן מאד מדויק – אנו מגיעים לתובנה, שקיימים שלבים שונים של התפתחות, של מימושו של הפרויקט המשיחי, וששלבים אלו, פחות או יותר, אינם הפיכים. כפי שהשלבים השונים בהתפתחות הויה ביולוגית יהיו בלתי הפיכים, ברגע שיצאו לפועל. ברירה (מיון) ובחירה, כאלו שתוחמים יותר ויותר, פועלים בשדה ההווייה. נקודת המוצא היא של מכלול הארץ כהווייה חיה, כרחם לייצור – באמצעות התערבות הבורא – של היצור המוצלח ששיג ויצדיק את הפרויקט של הבורא. בנקודת המוצא הארץ הינה הווייה לא מובחנת (שלא עברה דיפרנציאציה) ולכן כל צורות האדם אפשריות. מכאן ואילך החל לפעול תהליך של ברירה. התוצאה של ברירה זו היא הפרדה של מה שכבר הצליח ושאותו אנו מכנים קדושה. האוניברסאליות האנושית נתונה במאמץ להוליד ולהפריז. כמו עובר שטרם נולד ומופרד מהתינוקות שכבר נולדו, ושהם כבר מה שהם. על פי המילון הקבלי, התינוק האחד

הוא עצים⁷ והאחרים זאבים, תנשמות או נשרים⁸. כלומר שהם נהיו למישהו מסוים. יש להם דמות אדם אך הם נקראים על שם דגל, על שם סמל. הדבר גורם לחיוך אך אלו דברים רציניים מאד. ארץ אחת נקראת "נמר"⁹ השניה "תרנגול" (זו צרפת¹⁰) אחרת "אריה"¹¹. יש כאן אבחון של זהות שמועבר לשפה של סמלים, אך שקוע עמוק מאד בתוך הלא מודע של הזהות. כל אופן של היות אדם, בתוך כלל המאמץ של ההיסטוריה האנושית, מנסה להכיר את זהותו בתוך הוויה שכבר התגבשה לכדי משהו מוגדר.

מצד שני קיים גם עובר קטן במהלך ניסיון להיוולד המיועד להיות בן האדם. דווקא הוויה עוברית זו, הינה ההוויה המוצלחת, השייכת לקדושה. הנה, לפי השפה הקבלית, וודאי בצורה מאד סכמתית, משך כל הזמן שבו המאמץ הזה במהלך של הריון, הוא מובדל, אך מסמן את האוניברסלי. זו הסיבה שבתפיסה בת זמננו, יש להתאמץ כדי להקשיב לדברים הגדולים שהקבלה אומרת בצורה רגועה. ישראל אינו אומה בין האומות אלא **הזהות האנושית בהתפתחות עוברית.**

נמצאנו למדים אם כן, שעם ישראל משקף את האנושות בכללותה. אנחנו יכולים לעמוד על עיקרון זה מתוך תיאור תופעת הגלות: ישראל הינו האופן היחיד של היות אדם, שמסוגל להסתפח אל, לא משנה איזה סוג אחר של אדם, אל איזו חברה שתהיה, איזו תרבות שתהיה ובאיזו חבל ארץ שיהיה. זו הזהות האנושית היחידה המסוגלת לגלות אוניברסאלית. זהות בעלת יכולת להיות אצל אחרים, תחת כותרת של ציביליזציה של אחרים, הכול תוך כדי שהיא נשארת היא עצמה.

ברם, וזהו הדבר החשוב, יש לדעת שזה מצב ארעי. כאשר הזהות היהודית, הזהות העברית מושתלת על זהות של ציביליזציה אחרת, מוכח כאן מצד אחד שמדובר באמת על ישראל. ומצד אחר מדובר גם על

⁷ תהילים כט: "וישבר ה את ארזי הלבנון" ופירוש רש"י שם.

⁸ ויקרא רבה פרשה יג פסקה ה

⁹ זוהר שמות ג ע"א.

¹⁰ התרנגול היווה סמל בפולחן הגלי ובהמשך סמל של צרפת שבין השאר נחקק גם על מטבע הפרנק הצרפתי

¹¹ שם

ציביליזציה, כיון שלפי ההיגיון הפנימי של הסיפור התנכי, ישראל יכולים להיות מושתלים רק במקום שישנה ציביליזציה. בנקודה זו, אנו תופסים את הרצינות של הגלות. אנו נהיים מודעים לאופי הלא נורמאלי של הקיום היהודי מחוץ לארצו ולשפתו. זוהי זהות שאינה ניתנת להגדרה, אם לא דרך ההקשר של הזהות האנושית בתהליך של התפתחות עוברית. יש לשים לב, אין זו דוקטרינה של מקובלים, זוהי התמקדות במצב עניינים שאליו אנו כה מורגלים עד שהבנאליות שלו ממסכת את המסתורין שבו. הרעיון שלהיות יהודי זו זהות של גלות, כלומר, להסתפח לאחרים, הוא כל כך בנלי, כל כך נפוץ, שאנו לא מתחשבים בעובדה שמדובר פה למעשה בביטוי של מסר קבלי. בעולמם של המקובלים, כל זה אינו נשאר בגדר פריט של אמונה. העובדה שזה מתואר כאמונה קבלית, אינה מאפשרת להתעלם מההשקפה שמסר זה אינו יכול להיות מועבר כלל בצורת פריט של אמונה הניתן לניסוח כיון שמדובר בחוויה של אירועים, בעובדות היסטוריות.

ישראל הינו הזהות האנושית בהא הידועה, וזו הסיבה שבגללה כל פעם, כשבתרבות זו או אחרת, ציביליזציה זו או אחרת, אתניות זו או אחרת, מופיעה תקווה לדרישה דומה, לאוניברסאליות, היא מגיעה לתחרות ויריבות בלתי מתפשרת, עם היעוד של ישראל, שהחל עם שחר ההיסטוריה האנושית ויסתיים רק עם הצלחתה של ההיסטוריה האנושית. לאורך כל ההיסטוריה הופיעו היריבויות האלו מצד עמים פחות או יותר קרובים לישראל או שפחות או יותר קבלו את המסר של התקווה האוניברסלית. באופן פרדוקסאלי, התחרות או היריבות הזו נסבות תמיד סביב הנקודה החשובה: צירוף המקרים בין הזהות האנושית הכללית לבין איזשהו אופן להיות אדם.

לאחר הראייה השלילית, באמצעות הגלות, ישנה גם ראייה חיובית. על ידי העובדות, על ידי האירועים בזמנינו. התפתחות המאמץ הזה תחת שלטון ישראלי, בתוך הרחם שמהווה ארץ ישראל. **בסוג של אדם שיהיה**

מסוגל למצות את סך הערכים האנושיים שהיהודים שחזרו מהגלות הביאו עימם.

יש לנו, שוב בדרך שלילית, אישוש מסוים, שבא ממה שאומרים הלא יהודיים. לעיתים באופן מעורפל ולעיתים יותר בחדות. תמיד, מכל מקום, במחאה או ביריבות. קיימת הסכמה אוניברסאלית של האנושות-דרך ציבוריה הגדולים, שקרובים אלינו, הקהלים שהמאמץ של אברהם הוא גם נקודת המוצא שלהם. תוכנה של הסכמה זו היא ההכרה שארץ זו היא נבדלת, ושיש לה את מה שהתיאולוגיות של הדתות האחרות מכנות קדושה, אך גם הכרה בכך שזו היא ששייכת לנו, לישראל, בשורש ובמקור. ארץ ישראל מוכרת כארץ קדושה גם על ידי קהלי אנשים שאינם כלל ישראל או מישראל. ויהיה אשר יהיה הקשר בינם לבין המסר של התנ"ך.

זו נקודה חשובה מאד לציון. בעומק, זה לא יכול להספיק לנו כהסבר, אך עובדה זו בלבד, לגלות שאחרים חושבים כך גם כן, מפנה אותנו לשאלה ודורשת מאתנו: מדוע זה כך? מה שאומרים לנו לדוגמא במערב, שאדמה זו שהם מכנים פלסטין, אדמה זו של ארץ ישראל, היוותה מצע לאירועים שהפכו אותה לארץ קדושה. יהיו אשר יהיו הסיפורים שמספרים לנו כדי להצדיק זאת- סיפורים שבהם איננו מאמינים. כיון שקדושה זו היא טבעית, היא אינה זקוקה לסיפורים מעין אלו- העובדה הגולמית, המוצקה, שארץ ישראל הינה בשבילם ארץ הקודש, `terra sancta` בשפתם, מפנה אל מה שדברו המקובלים.

מה מתרחש כאן? אנו מניחים שברגעים מסוימים בהיסטוריה, יכולנו לחוות ולאבחן טוב יותר את הדברים עליהם אנו מדברים, היה זמן שבו היהודים החלו להתפזר באגן הים התיכון. במקום ששם פגשו אותם, הופיעה דת שבה מעריצים יהודי כמו אל. היה זמן שבו בקרו בארץ ישראל והאנשים שהגיעו קראו לארץ זו אדמת האלוהים. לנו זה נראה כפיוטי, לקוח מהספרות, מהאמונה. אכן, מה שהתרחש אז אצל אומות העולם הינו האמונה הציונית כפי שהיא, שהיא בעצמה אמונתם של המקובלים. אין כלל הבדל. אנו מודים להנחה שיש לנו אימות תמיד

באמצעות "האחרים". יש מועדים בהיסטוריה שאנו תופסים זאת, שארץ ישראל הינה אדמת האלוהים. להודות שיהיה מועד שבו נתפוס זאת זה כבר לא אקט של אמונה. כיון שהמציאות כבר כאן. מיליארדים של הכרות חוות זאת כל האנושות כולה לא לקתה בהזיה קולקטיבית. בכל מקרה כל העולם יכול להעמיד פנים, חוץ מאתנו, כיון שאנו התוכן של הזיות אלו. לכן אם היה אכן מדובר בהזיה, אנו היינו רוח רפאים. ההשערה שמדובר רק במושא של אמונה, יכולה להיות מוצעת על ידי לא משנה מי, אך לא ליהודים, כיון שהמושא המדובר הוא קיומם.

הרשימו

מונח קבלי חשוב מאד זה, יכול לגרום לנו להבין מדוע החשיבה הקבלית תעז לומר שזה דרך ישראל, שמתגלה מי הוא אלוהי העולם, בורא העולם. שזה דרך ארץ ישראל שמתגלה מי הוא אלוהים כבורא העולם, בתור הרחם של הולדת בנו האמתי. (דברים גדולים אלו שעברו סכמטיזציה ונהיו למיתוס במסורת הנוצרית).

מדובר בעיקרון של הרשימו. המובן בעברית הוא "עקבות". הבורא שהבריאה נושאת בתוכה באופן חלול ובמהופך בדיוק כמו העקבות שמותירה חותמת, חותמו של הבורא. זו החוויה שישראל מגלה כאשר הוא מכיר את עצמו ושמביעים אותה ניסוחים כמו "דע את אלוהי אביך" או "מבשרי אחזה אלוה". כאשר ישראל מכיר את עצמו באופן אמתי, הוא יודע מי הוא אלוהים. אין בכך לומר שהוא מחשיב את עצמו בתור אל – זוהי התיאולוגיה הפגאנית. כאשר ישראל מצליח ומגיע לדעת את זהותו, הוא מכיר את האל שברא אותו.

כאשר אנו מדברים על חוויה זו של מה שהוא קדושת ארץ ישראל, קיימת גם החוויה של מה שהינו העקבות החלולים של הרצון האלוהי בבריאה.

הנקודה האולטימטיבית של ההתגלות, המקום הנמוך ביותר של התגלות זו, היא הארץ שבה, במרכזה, ממוקמת ארץ ישראל, שבה, מאז מאות ואלפי שנים ומחדש בימינו, מתרחשת תופעה זו של הריון, של ייצור- כמו חבל ארץ שמזדקק בעצמו בתוך הוויית החיים שצומחת בו- של הוויה זו, שהנביאים כינו אותה בן האדם.

אנו מוצאים כאן את המפתח לפרדוקס שעולה מיד: הסיבה שבעטיה המקובלים – שלא מנקודת מבט פוליטית אלא בראיה של ההסבר והפתרון של הבעיה של הייעוד האנושי בכלל, של מה שבורא שמים וארץ ברא בבראו אדם - היו קשורים בעקשנות לדרך מסוימת מאד ייחודית להיות אדם – ישראל. מדוע? כיון שזו היא שממצית, לא רק בעיקרון אלא גם בפועל, את הסיכוי העתידי של ההיסטוריה האנושית, כפי שהנביאים ראו אותה. **כלומר להצליח ולגרום להופעת החופש של הישות האנושית מן העולם הא-אנושי, של עולם של ערכי הדטרמיניזם – זה הפרויקט של הבורא.** ברור שכל זה מפנה למכלול של בעיות שמעסיקות אותנו בכל לימוד של התורה. להבין מדוע זה דווקא בישראל שהופיעו ערכים אלו, ומדוע זה רק בארץ ישראל שלחברה כזו יש סיכוי להצלחה.

אוצר המילים של המקובלים

מספר הדרכות על אוצר המילים הקבלי עדיין נחוצות.

הדאגה התיאולוגית

העיסוק המרכזי של המחשבה הקבלית אינו לא זה של התיאולוגיה ולא זה של הפילוסופיה. זו אינה התהייה שבה מוצגת שאלה על קיומו של האל (שזה מה שתהיה תיאולוגיה) או שאלה על קיומו של האדם (שזו תהיה הפילוסופיה) . המודעות התיאולוגית, בתור שכזו, עסוקה בבעיה תיאורטית, אך חשובה מאד מנקודת מבט של ייעוד ההוויה: על אילו תנאים של הגדרה על הוויה אלוהית לענות כדי שתוכל להתקיים. מדוע השאלה מוצגת לתיאולוגים באופן זה? כיון שהתיאולוג הוא אדם והשאלה מוצגת לחשיבה האנושית. החשיבה האנושית אינה מכירה אלא את דרך הקיום של האדם ודרך קיום זה היא זו של הסופיות. כדי לערוב לקיומו של האדם (זוהי החוויה התיאולוגית) יש דרישה של קיום של הוויה מוחלטת. הנה מה שעוסקת בו המודעות של התיאולוגים: מה על אלוהים להיות כדי שיוכל להיות מציאותי, בהנחה שאלוהים אכן קיים?

זו התהייה של התיאולוגיה. הבעיה התיאולוגית הינה בעיה של החשיבה האנושית חסרת המנוחה ביחס למציאות האל. למעשה הצגתו של התיאולוג היא הרבה יותר דאגה מאשר איזו הרצאה. הוא מחפש להרגיע את עצמו בלתת לעצמו את הסיבות לכך שאלוהים יכול היה להתקיים.

התיאולוגיה היא חשיבה מאוחרת. אין חשיבה תיאולוגית בתנ"ך. תיאולוגיה מופיעה עם הנצרות. הטקסטים התיאולוגים הראשונים מופיעים עם הופעתו של פאולוס. קודם לכן לא הייתה תיאולוגיה. בתנ"ך לא קיימת , באופן גורף, שום הנמקה תיאולוגית. ישנה התגלות אך לא הנמקה. הנביא בשום פנים אינו אדם העסוק בשכנוע מישהו במציאות האל. כאשר מציאות האל נתונה הנה מה שיש לו לומר. זהו הפרויקט של הנביא. זה רק מאוחר הרבה יותר, שהופיעה ההנמקה במאמץ לשכנע מישהו לקבל את האמונה. זה מתחיל באוונגליון, זה היה ספר שכוון לאתיאיסטים.

בעיה זו חשובה ביותר: **איננו מוצאים במחשבה המסורתית היהודית את התהייה באשר למציאות האל.** המלכודת תהיה להסיק שהתיאולוגיה תהיה לכן ביסודה אתיאיסטית. זה להיפך: זה ניתן להיראות נאיבי או לא נורמלי אך אין להאמין שהתיאולוגים יהיו אתאיסטים. הם רק מתארים את אותה התהייה של המודעות האנושית, בנושא מציאות האל. זה הינו עולמם של התיאולוגים.

הדאגה הפילוסופית

עולמם של הפילוסופים טרגי הרבה יותר. הפילוסוף חסר מנוחה הרבה יותר. כיון שבעייתה של הפילוסופיה היא הספק שנסב סביב קיומו של האדם. הפילוסוף הוא האדם הדואג ביחס לתנאים האונטולוגים ביחס לקיומו של האדם. נדרשה גאוניותו של דקרט כדי להצליח להוכיח את מציאות האדם. הוכחה זו הינה מכל מקום גאונית, אך סוף סוף דקרט הצליח להוכיח שהאדם קיים: "אני חושב לכן אני קיים". זו אחת ההוכחות החשובות ביותר של ההיסטוריה של החשיבה האנושית. אך איזה פרדוקס! למי יש להוכיח שהאדם קיים? למי שדואג באשר למצופה מקיום האדם. זה לבסוף דבר גדול: איזה הר פילוסופי, דקרט, שהוליד מה? את מה שברור לילד קטן מהג'ונגל. ילד זה יודע שהאדם קיים. הוא אינו יודע זאת באופן של דקרט אך ההבדל הוא שבשבילו הבעיה אינה קיימת. הוא אינו דואג על קיום האדם. בחיבוריו של דקרט, נמצא ניסוח שלם של מחשבה חשובה מאד. אך מהו הנושא שלו. מהי התהייה שלו?

ההוכחה היותר מרציונאלית, הפילוסופית, של העובדה שהאדם קיים. מדוע נחוץ להוכיח זאת? כיון שהאדם מכיר את עצמו כנתון בשאלה. כמקרי. ונחוץ לו לתמוך במודעותו, על ידי הוכחה שהוויית האדם היא הווייה ניתנת להגדרה באופן מטאפיסי ואונטולוגי. דקרט הגדיר זאת על ידי המחשבה. יש להתמקד בעובדה שדקארט הראה שהאדם קיים בתור מחשבה בלבד. הוא משתמש במונח של *res cogitans* דבר חושב.

הבעיה של האדם, של הפרט, של המישהו שאני, נותרת מבחוץ בהוכחה זו. למעשה האדם ככזה, לפי המסורת היהודית, הינו יותר מאשר **דבר** חושב. זהו **מישהו** שחושב. בכל אופן ניתן לסכם שמצד אחד, אם כן, ניצבת התהייה באשר למציאות האל ומהצד השני התהייה באשר למציאות האדם.

תהייתו של המקובל

במחשבה הקבלית איננו מוצאים אף לא אחת מהתהיות המוזכרות. המקובל יכול להיות תיאולוג ומסוגל גם להיות פילוסוף. הוא יכול להעסיק את עצמו בפתרון בעיות של תיאולוגים ופילוסופים אך אלו אינן בעיותיו שלו. בעייתו היא זאת של מציאות העולם. בסופו של דבר, המודעות הקבלית מחזיקה בשתי הנחות לא הפיכות.

בהנחה שהוא בטוח מצד אחד שהאל קיים, ובהנחה שהוא בטוח מצד שני שהאדם קיים, השאלה שנשאר למקובל לפתור היא זו של קיום העולם.

הבעיה האמתית שהוא מציג, למעשה, היא זו של האפשרות לקיומו של עולם. כיוון שאחד מן השניים: או שאכן העולם הוא האל ואז העולם אינו קיים. זהו אלוהים שקיים ושולל מציאות של כל דבר אחר. או שהעולם הוא שיקוף של האדם ואז העולם אינו קיים זה האדם שקיים. העולם יהיה לכן אשליה של השתקפות, ייצוג.

זוהי בעיה חמורה באופן קיצוני, אך למעשה על מי שיחפוץ להכניס את עצמו בחשיבה זו, לדעת כי כאשר הקבלה משרטטת את קווי המתאר של התגלות ההוויה שאותה היא מתארת, היא מדברת בו זמנית על האל בתור בורא ועל האדם כמושאה של בריאה זו. אבל היא מדברת במיוחד על העולם בתור המקום שבו האדם והאל אמורים להימצא בדו קיום.

זו הוויה זו, העולם, שאינה יכולה להתקיים בפני עצמה. זו הסיבה שהתיאולוגים אמרים שהאל יצר את העולם מאין. מדוע? כיון שלעולם אין הוויה בעצמו. הוויה זו בתוך המציאות, שהיא בלתי אפשרית ושביחס אליה המקובלים מודאגים, הינה העולם. אילו תנאים על ההיסטוריה של

העולם למלא כדי שהעולם יתקיים באמת באיזשהו יום. העולם, לא בתור היות אל או אדם, אלא העולם כצד שלישי שבו יוכלו להתקיים בהדדיות האל והאדם וזה הוא שאנו מכנים "העולם הבא". "העולם הזה" קיים במאמץ של הריון, של התפתחות של עולם הקדושה שבו יש מקום לקיום הדדי של האל והאדם.

ארץ ישראל

אין זה מקרי, שהמקובלים מצהירים שדרך ההיסטוריה האנושית, הסתבר שהמקום שיש בו סיכוי שקיום הדדי של אל ואדם יהיה בו אפשרי, הוא ארץ ישראל.

"ארץ ישראל" – אינו מסמן איזה סוג של שוביניזם פטריוטי מצד המקובלים, כיון שהם היו ממוצא יהודי או עברי, אלא עובדתית זהו המקום שבו החלה הקדושה להופיע. **המקום שבו אפשרי שמה שאנו שומעים יחד עם התיאולוגים כשהם אומרים אלוהים ויחד עם הפילוסופים כשהם אומרים אדם, יכולים להתקיים בהדדיות.** זו היא שהיא ארץ הקודש. פעם נוספת, זה מפעים אותנו באופן בלתי רגיל לראות שקיימת בנושא זה הסכמה כללית בין כל זרמי הספיריטואליות האנושית המקושרים עם הזהות של עם אברהם וההתגלות של הנביאים לישראל. הנוצרים מצד אחד והאסלאם מהאחר, אבל גם חברות רבות אחרות, תפשו שהעולם הוא בתהליך של התהוות בארץ ישראל. אנו מבינים אם כן כיצד יכולנו לומר שארץ ישראל היא "הארץ" ושכל מקרה ארץ ישראל הינה הרחם של היקום במלואו. זה שם שבית המקדש בתהליך של בנין, המקדש בתור הבית של הקדושה, כלומר האפשרות של פגישה בין האל והאדם בתוך הקדושה.

האל הוא האל. האדם בסופו של דבר מחפש את עצמו בזהות ישראל.
ומהו העולם? העולם הוא ארץ ישראל.

דרגות ושלבים בפרויקט המשיחי

המילון הקבלי מתאר אינסוף דרגות של התגלות של הפרויקט המשיחי באמצעות המושג "רשימו", בצורה של עקבות, בצורה של קימור בהיפוך, קצת במשמעות שבה אם הופכים את המילה משה אנו מקבלים את המילה השם. כלומר שהכול ניתן לנו במהופך ויש להצליח להוליד אותו. זוהי קדושה זו שנתפסה ונחווה על ידי המקובלים, כל אחד מהם בדרכו. כל אחד ביטא אותה באוצר המילים שבו הוא משתמש. אוצר המילים הציוני הלא דתי לסוגים השונים של דובריו, נותן לנו דוגמא: זה מפעים לראות שדובריו של זרם כלשהו בציונות, רצו לתת שם למה שהמקובלים תפסו כקדושת ארץ ישראל. אבל הם דברו במונחים לא משכנעים של איזושהי מפלגה פוליטית. בתור שכאלה זה אינו משכנע, אך זה מפנה אותנו למסתורין נוסף: כיצד זה קורה שהם נאחזים בהשקפה על משמעותה של הארץ, בדיוק באופן שבו המסורת היהודית דברה למעשה מאז תקופת הגלות ואפילו מאז זמן האבות. נושאי דברה של הציונות נושאים גם נאומים שנזקקים לאוצר מלים דתי כדי לסמן את קדושת הארץ. מצד אחד מדברים בדרך פילוסופית, ומצד אחר כתיאולוגים אך בסופו של דבר אנו מצביעים תמיד על מה שדברו המקובלים, כלומר על דבר שאינו מסתורי אלא חוויה של עובדות היסטוריות, אך בשל משך הזמן, כיון שאנו עוסקים בהיסטוריה של 6000 שנה ואנו איננו חיים אלא מספר תריסרי שנים, הפער הזה בין משך הזמן האינדיבידואלי לבין משך ההיסטוריה מציף את האופי המסתורי של

הנושא. אכן, זוהי היסטוריה של התפתחות רציפה, שהיו בה שלבים לא הפיכים שאליהם אנו מתייחסים באמצעות זיכרונות, ושכסופו של דבר שלבים אלו מצביעים על הסיכוי של ההיסטוריה של העולם, מאז פרויקט הבריאה, להצליח ביום מן הימים. השלב היותר חשוב הושג בתקופת דוד ושלמה: היה בית מקדש והיה שלום. מכל מקום שלמה היה מלך השלום. הוא מצא את האפשרות שאבדה לחברה האנושית לבנות דגם של חברה = חברה ניסיונית - של ההיסטוריה המשיחית עליה עבדו כל בני האדם.

זה תחת הכותרת של בורא יחיד, שקשור לאנושות יחידה ולעולם יחיד שהמקובלים אומרים לנו ברוגע שהכול מתרחש בארץ כה קטנה זו, עם העם הזה, כה קטן. אמנם הוא אינו היחיד מכל האנושות ומוכן לכן מדוע, כשבמצב נתון מופיעה קדושה, יש קואליציה של כל כוחות הטומאה כנגדה. ישנו דימוי חשוב ביותר של המקובלים שנמסר ביחס לתולדות משה: כאשר זרע מתחיל לצמוח באיזה מקום ושהעתיד אמור להתרחש באמצעותו, זה בלתי נמנע שכל הכוחות זועמים ורוגשים כנגדו, כדי להעמידו בניסיון. אם אכן זה הוא, הרי שהוא יתגבר. אם זה אינו הוא זה יהיה מישהו אחר, זה שיצליח לעמוד כנגד הכוחות האלו

כאשר מופיע מועמד, כראוי למשיחיות, הדבר בלתי נמנע, שמכל חלקי העולם העוינות תופנה ותתמקד במיוחד בו. מדובר בצורך לדעת אם אכן זה הוא או לא. כמובן, בני אנוש נושאים מאבק זה של האל בחוסר מודעות. מכל מקום הנביאים אומרים בבירור כי אומות העולם מופקדים להיות השומרים של ישראל אך אם יכו בהם חזק מידי הם יובסו בעצמם. **"הוי אשור שבט אפי ומטה** הוא בידם זעמי (ישעיה י 5)

לכסוף הנושא שעליו מדברת החשיבה הקבלית כאשר היא דנה בקדושה של ארץ ישראל, קשור בראש וראשונה לזהות ישראל כעם ושנית למושא החשיבה הקבלית בכלל: להתחשב בעובדה שעולם יכול להתקיים.

העולם, בסופו של דבר, הוא ארץ ישראל. מלכותך מלכות כל עולמים. בסופו של דבר, ספירת מלכות תגיע לדרגה הסופית של גילוי פרויקט הבורא, זו ארץ ישראל בעצמה.

אין שני זברים נפרדים. ספירת מלכות היא הארץ במלואה. אבל יש מלכות של מלכות. ומלכות של מלכות זו ארץ ישראל. כמסקנה, יש מצד אחד את המפגש של ישראל כתפארת, כלומר היקום, הבריאה המודעת לעצמה בסולם של זהות אנושית, בתור עם – במודל הזכרי מכל מקום – והצד האחר ארץ ישראל, הבריאה במלואה שמודעת לעצמה כרחם, כאשת איש, בציפייה להולדת בן האדם. היסטורית הקדושה היא היסטוריה של זוגיות. במסורת הקבלית זה העם שמכונה ישראל ולא הארץ. הארץ מכונה ארץ ישראל – הארץ של ישראל. היחסים נראים כיחסי ברית הדדית. יש יחסי זוגיות בין העם הזה והארץ הזו. כאשר העם מפרה את הארץ, אומר התנ"ך, היא נותנת את יבולה. הנה, ניתן לומר, תיאור לדוגמא של השיטה הקבלית: כל פעם שפשט התנ"ך, במשמעות הישירה של הפסוקים, מדבר על ארץ ישראל, הוא משתמע כאילו זה משמעותי לעולם כולו. "ונתנה הארץ יבולה" – בקריאה הקבלית, זה אומר: שהארץ במלואה, הבריאה במלואה, תיתן את יבולה. מתי? כאשר ישראל יגרמו לארץ ישראל לתת את יבולה.

שאלות ותשובות

שאלה: מה אומר לך היום המושג ארץ ישראל?

מניטו: כיום ארץ ישראל היא כתם מסוים בצבעי כחול ולבן בתוך מפת המזרח התיכון. אנו יודעים כעת, כבר באופן לא הפיך, שכאשר נתון לנו מי שמדובר בו בבעיה זו, מתעורר הצורך להכיר לישראל את הזיקה שלו לארצו וכל הבעיות שמורכבות סביב זה.... לדוגמא: תמימות הדעות בנוגע לעוינות כלפינו, גם מצד אלו שמכונים יידי ישראל, מפעימה (יש לחזור לפסוקים בספר ירמיהו המדברים על יידיים שבוגדים) . למעשה אין בנמצא יידיים. קראו מחדש: "איכה ישבה בדד", יש בידוד, יש למעשה בדידות מוחלטת. אך זה מפעים באופן בלתי רגיל לראות את הקואליציה, שבהחלט לא טבעית מנקודת מבט של כל האינטרסים הרוחניים והחומריים. הולך ונוצר סוג של תופעה נרחבת מאד. מה מתרחש שם? אנו בעיצומה של התפקחות, של עימות עם העובדה שאכן זה יגיע, כלומר שמתרחשת הופעה של הקדושה ושל המפגש בין האדמה ההיא והעם ההוא. וביחס לוויכוח על גבולות הארץ: אין מדובר כלל בגבולות ההיסטוריים במשמעות של מה שיכולנו להיות מדינת יהודה או ישראל בזמן העתיק. מדובר בשבילינו בלהגדיר את גבולות הקדושה. לא יכול לכן להיות מדובר במשהו אחר מלבד מה שהתנ"ך בעצמו אומר שהם גבולות ישראל. היו בשנות העשרים פוגרומים במה שאנו מכנים פלסטין. הרב קוק, הרב הראשי של ארץ ישראל, הוזעק על ידי השלטון המנדטורי כדי לנסות ולמצוא פתרון. הוצגה בפניו השאלה הבאה: האם הנך מאמין או לא, בבניין בית שלישי. זו הייתה שאלה מתגרה. הרב הראשי של ישראל לא היה יכול לומר שאינו מאמין. המלכודת הייתה שאם תאמר שהנך מאמין, אתה מצדיק את הפוגרום. כיון שתושבי הארץ חוששים שתמצו לבנות את המקדש שלכם במקום בו הוא אמור להבנות, יש להם רשות

לטבוח בכם או להשליכם לים. הרב קוק השיב באופן הבא: אני משוכנע (הוא דיבר בשנות העשרים!) שבעתיד הקרוב האדם יגיע לירח. רק שמוקדם מידי לרכוש לשם כרטיסים. הניחו לכן כל בעיה לזמנה. כלומר שהמושג של וויכוח על גבולות ארץ ישראל, היא למעשה בעיה אקדמית ומחשבתית, כל שאנו יכולים לומר הוא שזה כתוב בתנך. בשביל אלו שמודים שהתנ"ך הוא התנ"ך, זה יכול לשמש טיעון, אך זה אינו המקרה. משך הזמן, הומצאה ביקורת המקרא שאומרת שהיהודים ערכו מחדש את הכתוב ושמו את כל מה שרצו לשים. ההנחה היסודית של ביקורת המקרא היא שהיהודים הם אלו שכתבו את התנ"ך. יש יהודים רבים שמוכנים לקבל זאת. דמינו את הגאווה שהייתה לנו הרשות לחוות אם אכן היינו אנחנו אלו שכתבו את התנ"ך. ובכן היהודים אומרים מזה מאות ואלפים בשנים זה לא אנחנו שכתבנו את התנ"ך. יש לנו נביאים ששמעו את האל מדבר. זה אומר שזה הגיע אלינו ממקום אחר. זה באופן כזה, שהתנ"ך מציג את עצמו. כאשר אומרים ליהודים, אבל בכל זאת, זה אתם שכתבתם אותו, זה גורם סחרחורת לאלו שלא הבחינו במלכודת. לדעת שמדובר באמת באסטרטגיה של אנטישמיות. אם זה אנו שכתבנו את התנ"ך אז אין לו משמעות. מבלי לשכוח מכל מקום את ממדי האבסורד שקיים בלומר ליהודים, הודות למי שבסופו של דבר התנ"ך נמסר, והיחידים שהיו מסוגלים לקראו בעברית, בזמן שמשתייכים לאיזו דת שיש לה אפיפיור ברומא: " אתם היהודים, אינכם יודעים לקרא את התנ"ך. אנחנו הרומיים נסביר לכם כיצד יש לקרא את התנ"ך בעברית". והם מאמינים בכך. עד כמה החוויה האנושית יכולה להיות פרדוקסאלית. מובן מאד, מדובר בשבילם בחלום ביעותים. ביום שבו יקיצו מחלום זה הם יתביישו במצגת שווא זו של צאצאי הרומאים שאומרים לאנשי יהודה הנה, זה מה שהתנ"ך רוצה לומר. אכן, מקור הבידוד שלנו אינו בדיון על גבולות. מדובר בבעיה של זהות, מדובר בלדעת אם זה אכן העם שהתנ"ך מכנה ישראל, שעליו להיות בן זוג לארץ הזו שהתנ"ך מכנה הארץ של ישראל. משמעות הדברים היא שאנו שרויים בזמן שבו ישראל בדרכו (הציונים שאינם דתיים בדרכם, הדתיים הלא ציוניים בדרכם)

והמקובלים- שמסכימים עם כולם כי הם תמיד מסכימים רק עם עצמם - והעולם כולו, שרויים בתהליך של אבחנה בכך שלמעשה משהו מתרחש כאן, ברמה של חשיפת הלוט מעל פני החברה האנושית העכשווית, בשביל הזמן שיבוא. בהמשך, מה שיתרחש הוא שכל העולם יתייצב כנגד. לפי סיפור התנ"ך. כל פעם ששלב התואם לתנ"ך מופיע, העולם כולו מתייצב כנגד¹², כיון שיש לבחון, האם אכן זה הוא? אם כן, הוא יציל את כל העולם, אך אם זה אינו הוא, יש לבטלו. זה אכן מה שמתרחש באופן לא מודע. זה מה שמהווה עוד סימן לכך שזו אכן הקדושה שמופיעה שם. הדברים מתרחשים באופן הבא: ההוויה היהודית מחוץ לישראל, במשך מאות בשנים, חפשה דרך לנורמאליות. חפשה דרך לבנות מקדש מעט. כלומר ציפייה למעין קדושה. מעין קדושה של עתודה. זה התרחש בציביליזציות הגדולות. הייתי חלק מהציביליזציה היהודית ערבית של צפון אפריקה ואלו שמוצאם ממרוקו יודעים זאת טוב יותר כי זה שם שהיה יותר קדוש. הצלחנו ליצור ארץ ישראל מבודדת בגטו, עם השכינה בגלות. זה היה נכון גם בפולין, במזרח אירופה, בשטרסבורג עד לאחרונה, זה היה נכון בבגדד, באביניון, זה היה נכון מעט בכל מקום. אך מה באמת התרחש? קדושת המעט, הקדושה המזערית של הגלות נעלמה, התפרקה, מהרגע שהקדושה עברה לארץ ישראל. זה רוקן את החיים מכל המקומות המקודשים, שכדי לשרוד נהיו מלאכותיים, קריקטורה. היה זמן שבו ישראל, העם היהודי, יכול היה להצליח במודל זה של הקדושה תוך סימביוזה עם האומות, והנה מזה מאה שנה, כל מה שהיה יכול להיות קדושה של שכינה בגלות הידלדל, נעלם ונהיה מגוחך. אנו עסוקים בעבודה ענקית, של מיון (במובן שהפסיכואנליטיקאים מדברים על תגובת אבל)

אנו תופסים, שמנקודת מבט של מוטיבציה דתית, התופעה הלא רגילה באופן קיצוני, ושמחזרת את שהתרחש בזמן הרומאים ורבי שמעון בר יוחאי, היא הבאה: מנסחי הדוקטרינה הדתית של הציונות, אינם

¹² ראו למעלה בפסקה על דרגות ההתגלות של הפרויקט המשיחי דוגמה מלידת משה רבינו.

המנהיגים הפוליטיים של הציוניות. אלו הם הרבנים המקובלים. פעם נוספת, מדוע? אין מדובר בפרטיקולאריות. מדובר בעובדה שאנו מאבחנים שהשלב הבא בפרויקט הקדושה התחיל. שהדברים שוב מתחילים. היכן מתרחש המאמץ להצלחת הפרויקט של הבורא, (זו השפה הקבלית)? תחת השלטון הישראלי, עם כל הבעיות שמתלבשות על עובדה זו. אין זו נאיביות מצד המקובלים, זו מודעות. הכלים שיש להם לאבחן את מה שהוא קדושה הם אלו שמאפשרים להם לאבחן שאכן בארץ ישראל הדברים מתרחשים.

שאלה: בדיון שמתייחס לישראל. מהו מצבם של המקובלים? לדוגמה, מדוע הם שונים, ומדוע התפישות שלהם, על מעמד ישראל, על העדיפות של ישראל, אינן מתקבלות.

מניטו: איני יכול אלא להעיד. על הקבלה ככלל, איננו מדברים. כיון שזו מסורת שעליה להיות נלמדת באופן מצומצם. זהו אופן מסוים להציב בפני עצמינו את בעיות העולם. זו נקודת המוצא שלנו, זה אינו אוצר המילים של הפילוסופים, או של התיאולוגים, ואפילו שזה דומה זהו בכלל דבר אחר. אפרוורית אין לדבר על הקבלה אף פעם. בפשטות, יש לדעת כי יש בעם היהודי ככלל קיים יחס לקבלה כאילו היא באמת המסורת היותר עמוקה של ישראל.

שאלה: אנו מבקרים את היחס הזה או מקבלים אותו

מניטו: את הקבלה אנו מכירים או איננו מכירים. אכן, אנו ניצבים תמיד בפני בעיה דומה: קודם כל יש הרבה מאד אנשים שמציגים עצמם כמקובלים, והם אינם. יש ספרי קבלה, ואם יש ספרי קבלה אנו יכולים לקרא, אנו יכולים להסיק מסקנות, אנו יכולים לדבר להמציא וכו' יש

אמת מידה לימינו כדי לדעת אם מקובל הוא באמת מקובל. זה אם הוא בארץ ישראל או אינו שם. או אם הוא מתכוון להגיע. דוגמא אחת: מתמיד הייתה למקובלים דרך מיוחדת לומר את התפילה. זו התפילה של כולם אך למקובלים ישנה דרך מיוחדת להתפלל, עם מה שאנו מכנים כוונות. עם כוונה למשמעות, וליחסים עם הבורא. המקובלים תמיד אסרו להתפלל עם כוונות מחוץ לירושלים. זה לא חינוך. באופן שבו הבעיה מוצגת באוצר המילים של המאבק הפוליטי על ארץ ישראל, של היום, אנו מוגבלים. אין לנו מה להשיב לאלו שמתנגדים לנו. "הגעת מאירופה או ממקום אחר. הגעתם למקום מיושב על ידי אנשים שאנו מכנים פלסטיניים, אתם מכריחים אותם לעזוב, אתם לכן קולוניאליסטים אימפריאליסטים". מה לענות? יש להבין לכן את מה שמתרחש באמת. כיון שבאמת הדיאלוג אינו אפשרי. התשובה היחידה האפשרית היא ההבנה של מה שמתרחש באמת. מהתחלה. זהו הבסיס להבנה. אם אנו מערבים את הקבלה היום, זה כיוון שהיא יכולה להשיב, לפרוס בפנינו את העובדות, את מה שאירע ומה שמתרחש ולהורות מכאן מה שיש לעשות. לפי המקובלים כל מה שמתרחש חוץ לארץ ישראל, אינו אלא שריד ישן לגלות, שנהיה מלאכותי, זה מה שכולם יודעים. יש לדעת, וזה פרימורדיאלי, שישנו סוג של עמדת המתנה. לא יתכן כעת שמי שזהותו ישראל או מהעם היהודי, יישאר בגלות, אלא אותו אחד שבאופן זה או אחר מתכוון למסע. זה לא חינוך שהסוכנות היהודית נקראת כאילו הייתה סוכנות נסיעות....

יש לראות את העובדות נכוחה: הקיום של קהילה של פזורה אינו יכול הגיוני אלא בארץ מאד מתורבתת. ארץ כזו חפשנו בכל מקום ולא מצאנו. יש לדעת בבירור את הדבר הבא: אם המועד של קץ הגלות הגיע, אזי המועד באמת הגיע. מובן מאליו שלהציג זאת כך, זה בצורה לא אחראית ובאופן סכמטי. אך הדחיפות כופה לנסות לגרום להבין כיצד הבעיה ניצבת באופן ריאלי. אם נשאל מקובל של היום: האם יהודי שאינו חי בישראל, האם הוא יהודי? הוא יינטה להשיב: יתכן... זה מגיע עד לכאן.

שאלה: לא ברורה

מניטו: אכן, אתם נוכחים שמשך אלפיים שנה השלב העוברי הזה מתרחש בגלות. כיצד? אתאר קודם את הדגם לכך מסיפורי האבות, הגלות של יעקב אצל לבן. יש להבין היטב ששבטי ישראל, כלומר הזהות הנושאת את ישות ישראל, היות יהודי, נוצרת אצל לבן, בגלות. שבטי ישראל נולדים מחוץ לארץ. זהו זרעו של יעקב שמפרה רחם מסוים, בגלות ושמביא מגלות זו את זהות ישראל. קיים המקרה המיוחד של בנימין שלא נולד בגלות אך גם לא בארץ ישראל אלא בדרך, בחזית. זה שאביו מכנה אותו בן הכוח, בעוד שאמו קוראת לו בן הייסורים. אנו מכירים בקלות מי הוא בנימין של זמננו. זהו האופן להיות ישראל שנולד בדרך מן הגלות לארץ ישראל ושהוא לפי רחל בן הייסורים ולפי יעקב בן הכוח. ההזדמנות האחרונה הזו שגורמת שבמקום שבו שרוי בנימין שם תעבור דרכו של ישראל. אלו אותם היהודים שיצאו ממחנות הריכוז, בני הסבל, שהיוו את הצבא של ישראל, בני הכוח. אלו אותם האנשים!

זהו בנימין שנולד בין אושוויץ לצה"ל. ניתוח זה של המאורעות הוא אבחון בעל אופי קבלי. משך כל זמן הגלות, ישראל היה שרוי בדו קיום (סימביוזה) עם האנושות כולה. במקום שבו הוא גלה. זהות ישראל של העתיד, שרדה את כל האומות באמצעות יהודי הגלות שהיו ביניהן.

בעייתנו היא לדעת באיזו עת אנו מוצאים את עצמינו. האם אנו עדין בתקופה העוברית של הגלות – ובאופן אישי אני חשבתי כך משך זמן רב , סיבה שבעטיה נשארתי בגלות - או שבאמת תקופה זו הגיעה לקיצה, ואנו כעת בתקופת הלידה. **ישנם שני מצבים, אחד אחרי השני, שניהם לגיטימיים, אך בו בזמן הם מהווים ניגוד. או שזו תקופת הגלות ואז ישראל אינו בר חיות, או שזו העת של ישראל ואם כן זו הגלות שאינה ברת חיות.** יש להתייבב נוכח הבעיה. מובן מאליו שהגלות לא תתמוסס מהיום למחר. אך מדובר במודעות לזהות של הגלות כמצב שצועד לעבר מיון, לעבר קבלת החלטה. אין לנו זכות לנבא בשביל כל

אחד, אך באופן כללי, אנו יכולים לומר לפי הניסיון שלנו, של מה שהוא יהודי ישראלי ומה שהוא יהודי של גלות, שאפילו דומה אינו דומה. מכל הבחינות.

קיימת מצד אחד הזדמנות של אותנטיות שמחפשת את עצמה, אותנטיות שטרם הושגה, טרם נולדה, אנו שרויים בראשית התקופה הזו. אם משיח בן יוסף כבר בא, משיח בן דוד יבא או הולך ובא. ומצד שני אנו רואים בבהירות רבה שלהיות יהודי של גלות כעת, כאשר קיימת מדינה של ישראל, זה בלתי אפשרי. הרצאת דברים כזו יכולה להיראות ציונית, אך זה יותר חמור מכך. הגלות כעת אינה אפשרית מנקודת מבט של התורה. בכל מקרה זו עובדה. ראשית, הייתה תקווה סוציאליסטית, תקווה אוניברסלית באמצעות החברה הסובייטית. האם באמת ניתן להיות יהודים בכל ארץ סוציאליסטית שהיא? וזו אכזבה גדולה, אך לא. והאם אנו יכולים באמת להיות יהודים בארץ נוצרית? לא. והאם אנו יכולים להיות יהודים בארץ מוסלמית? לא עוד. אולי במרוקו זו ההזדמנות האחרונה, וזה משם שיצאו קשר או הפרדה.

מרוקו היא באמת עוד מקדש מעט. זו המדינה היחידה בעולם שבה אולי עדיין ניתן קצת להיות יהודי בין השאר. במקום אחר זה כבר לא ניתן – לא במזרח ולא במערב. זה המצב. אם גורלנו היה להיות אנשים מזויפים, לא אותנטיים, היינו עוסקים בסיווג זה באופן אקדמי. אך אם שאיפתנו היא לממש את התקווה של ישראל, יש להשיב את השכינה לירושלים. טקסט מפורסם של הזוהר מספר שהאל נשבע שלא יכנס בירושלים של מעלה טרם שישראל יכנסו לירושלים של מטה. זה מאד חשוב. זה אומר לנו שהיקום שלנו הוא כזה שבתוכו האל אינו חש בבית. הנה מה שהמקובלים אומרים לנו מזה 2000 שנים מרגע שבו נחרב המקדש בידי הרומאים, אותם הרומאים רצו להקים מחדש בית מקדש של ישראל ברומא. כמה אם כן משתעשעים בני האדם?

מכאן לא משתמע שליהודים או למסורת היהודית או הקבלית יש ריב כלשהו עם הנוצרים. אנו שופטים את הנוצרים כך שלחלוטין אינם אחראים לטעויותיהם וזה נכון מהדור השני של הנצרות. המעמד שלהם נקבע על פי העיקרון התלמודי: "מעשה אבותיהם בידיהם". הם מחזקים טעות שקודמיהם עשו. **יכולים להיות אהבה ושיתוף פעולה עם הנוצרים בני ימינו, כפי שאין לכן מושג עד כמה.** קיימת תחרות חמורה מצד הזהות הנוצרית, כיון שלא קיימת פשרה אפשרית. מכאן שאנו חיים נוכח נוצרים, שמכירים ויודעים וחיים את הנצרות שלהם ברוך עצום, רוך שמודחק עד לקץ הימים. כיון שמדובר באנשים שהיו רחוקים ושמרחוק שמעו על מה שמדבר התנ"ך והתקרבו. נחוץ, באמת, שיום אחד נאמר להם עד לאיזו נקודה אנו מוכנים לקבלם בזרועות פתוחות. אבל כשהמשיח יגיע. בינתיים זהו ישראל שהוא ישראל.

שאלה: אם הזמן מגיע בשביל אלו שברוסיה, מה משמעותו של משך הזמן.

מניטו: אני מאמין שזו תקופה של התמשכות. כאשר מדברים על תקופה לדוגמא ימות המשיח, יש תמיד תחילה וסוף. הסוף הוא המימוש אך ההתחלה אינה הפיכה. התקופה הגיעה, שבה זה מה שצריך להתרחש, (בהרבה סכימטיזציה) וזה מקנה את הרשות לשפוט את הזהות. ברם, זה מה שהרבנים אף פעם לא החליטו לעשות. כיון שאנו בתקופה של בירור. לומר זאת בדרך אחרת: לדבר על ברירה ועל אמות מידה לברירה, זה מעלה סיכון לאסון. תחת לחץ של אולטימטום, אנו מסתכנים בבחירת הצד הלא נכון. התקווה המשיחית של המקובלים הייתה תמיד תקוה של סבלנות. המקובלים אף פעם לא דברו הם תמיד חיכו. במובן זה הרמב"ם הוא אחד מהמקובלים הגדולים. כיון שהוא מציין בעיקרי האמונה שלו: "וגם אם יאחר אחכה לו", איזה הומור: אנו אמורים לחכות

לו רק אם הוא יאחר? זה למעשה הזמן של סבלנות. הסיבה לסבלנות זו היא כדי להימנע מלהכריח את אלו שעדיין בהליך של חשיבה, ביחס לאופציות המתאימות להם, להקדים את ההחלטה ולבסוף להיות במקום אחר. הסוד של המקובלים זה שהכול ניתן להצלה, זו הסיבה שיש לחכות ככל האפשר, עד למועד שבו לא ניתן יותר לחכות. מזה מס' שנים נוצר משהו לא הפיך, והברירה מתרחשת. הנה, 2000 שנה מאז שהזהות היהודית נוצרית הופיעה, הרבנים מהמסורת הפרושית, המסורת היהודית, לא רצו להציף את הבירור. הם לא הוציאו מהכלל אף אחד. הם חיכו. מאות שנים חלפו משך שבו הקהילות הנוצריות יהודיות והיהודיות היו מעורבות. הקהל היה מעורב ברמה שכזו, שבהלכות המתייחסות לפולחן, לתפילה, יש מספר סימנים שמאפשרים להכיר אם שליח הציבור לתפילה היה יהודי או השתייך לנוצרים היהודים. אם הוא עשה שגיאות מסוימות זה היה יהודי נוצרי בביטחון. אם הוא עשה אחרות יתכן שהוא עדיין היה יהודי....

לא הייתה זו המחלוקת התיאולוגית, שבסופו של דבר, הציפה המיין והקרע בין יהודים לנוצרים. עד לרגע האחרון יכולנו לקחת בחשבון שליהודים הנוצרים הייתה סוג של אמונה, של מדרשים לעצמם. בזמן ההוא מכל מקום, הטקסטים שבהם האמינו הנוצרים הכילו משמעות שניתנת לתפיסה באופן יהודי. אף אחד היום, בגלל התרגום הכפול מעברית ליוונית ומיונית ללטינית, יותר לא יוכל להבין זאת. יש להשתמש במפתחות של אוצר המילים היהודי של התקופה ההיא כדי לדעת במה הנוצרים היהודים הראשונים האמינו ונוכל להבין אז כי מדובר במדרשים. זה חשוב מאד מנקודת מבט של השיטה. המדרשים הנוצריים התפתחו כמושאים להערצתם של עובדי אלילים, נהיו מיתוסים אליליים. אבל מדרשים הם מדרשים....

הרבנים כלל לא התערבו מנקודת מבט תיאולוגית. זה ראוי לציון שלא הייתה שום מחלוקת יהודית רשמית במשך מאות שנים, ברמה התיאולוגית, עם התיאולוגיה הנוצרית. אף ספר יהודי אינו מתייחס

למחלוקת כזו. הסביבה היהודית סירבה לדיאלוג תיאולוגי כזה. אמת המידה להיפרדות מהנוצרים הייתה לאומית בלבד. כאשר היהודים הנוצרים עמדו לצד רומה נגד ירושלים, הם יצאו מהעם היהודי. זוהי אמת מידה שאנו היינו מכנים היום בשם "ציונית".

אנחנו יכולים להיות יהודים בצירוף של כל כותרת נוספת שתהיה. זהו המקרה היום. כולם הם יהודים בתוספת כינוי נוסף. במיוחד, יהודים סוציאליסטים. מרכזיסטים באופן כללי עם כל הגוונים של זה. ברם ברגע שבו זה מתבטא בנאמנות לאומית לאומה אחרת מישראל, שמתחרה או שרויה במלחמה עם ישראל, ההוצאה מן הכלל מתרחשת מעצמה. זה כאן שהברירה מתרחשת. הסוציאליסטים היהודים של היום נמצאים במצב של היהודים הנוצרים לפני 2000 שנה. חיכינו ואנו עדיין מחכים, כיון שהברירה מתבצעת. הרשות אינה בידינו להציף את הברירה. כיון שאולי מדובר במחלה של אמונה? בדרך כלל מדובר למעשה בדברים מסוג זה. זו טראומה פסיכולוגית ששיחקה כאן. ולבסוף הברירה מתבצעת. איננו יכולים יותר להיות יהודים סוציאליסטים כאשר רוסיה מכריזה מלחמה על ישראל.

אין זה אפשרי יותר. אז אנו ממציאים: "נכון, איני סטליניסט, אינני בעד רוסיה, אני משהו אחר, אני מרקסיסט כזה או אחר...". זו הברירה שכעת מתבצעת. כיון שהעולם הנוצרי גם כן עוין לישראל. זהו סוד ציבורי בקהילה היהודית, שעמדת הממשל הצרפתי נראית ככה: אם ניתן את ירושלים לאפיפיור, העיר היהודית והערבית, הכול יסתדר. אך יש לתת את ירושלים לאפיפיור. אם כן מי יראה את עצמו כחלק של אומה שזו מדיניותה, ביחס לעם היהודי ומדינת ישראל....

שאלה: דברת על קדושת הארץ באופן כללי. מהו מקומה של ירושלים בארץ?

מניטו: לא הזכרתי שקיימות עשר דרגות של קדושה בארץ ישראל. עשר דרגות, עשר ספירות. מכאן, ירושלים זהו כתר של מלכות. כל ארץ ישראל היא מלכות. זה אומר שכל ארץ ישראל היא קדושה, במשמעות של הפרויקט של הבורא. זה אומר שיש רמות. כאשר אנו עוזבים כל מקום בארץ כדי להגיע לירושלים אנו חשים שקיים משהו שונה. לא מדובר בתחושה. זו חוויה של בתוליות מחודשת, מרפאת. מרפאת מהמחלה שמכונה גלות, ושאינן לכם מושג כלשהו עד כמה היא באמת מחלה. בעת הגלות יכולנו להיות אנשים בריאים בורשה, בטלמסן באורן או בליון, או אפילו בפריז ושטרסבורג. או באביניון ובורדו או בכל מקום. היינו יכולים להיות אותו אדם שנקרא יהודי בצירוף כינוי נוסף, בבריאות של תרבות וציביליזציה. מאותו הזמן שבו הערר העולמי על קיומנו (כיהודי בתוספת זהות נוספת) בעת הנאציזם ולאחריו, אמר שאופן קיום זה שוב אינו אפשרי, זה אכן הסתיים. האנושות בכללה היוותה מעין רחם לעובר בשלב הגלות. כמו בזמן של העם העברי במצרים. מתגלה שזו אינה אם אלא אם חורגת. צריך לכן לקחת זאת בחשבון. היה בתוכה עובר שהיה עליו להיוולד ואנו ישננו בתוך רחמה של האנושות. מדובר ביותר מתסביך, האנושות ביצעה מעין הרעלה עצמית. היא רצתה לגרש את העובר כדי שיוכל להיוולד. זהו המצב שבו אנו נמצאים. אכן באמת טעמנו את טעם הרעלים שהרחם הפריש כדי להרעיל את החיים התוך רחמיים שלנו כדי שנחליט לבסוף להיוולד. אכן הורעלנו על ידי הרעלים האלו ושרדנו. מכאן שהסיווג בתהליך של יציאה לפועל. תהיה מצד אחד השליה ומהשני הוולד. זה שם שזה מתרחש.

שאלה: הייתי רוצה לדעת מאד במדויק את המשמעות של "כי מציון תצא תורה"

מניטו: להר סיני הייתה קדושה מהסדר, מהסוג, של התורה. והיא הייתה חלק מהקדושה של ארץ ישראל מנקודת מבט זו שהתורה נתנה בסיני.

זהו מקום שבו היו מאורעות קודמים למאורע זה. ביציאת מצרים, לאן הלכנו לקבל תורה? להר ההוא. זהו המקום שמוכן מראש, לנתינת התורה שבכתב. "כי מציון תצא תורה" זו התורה שבעל פה.

שאלה: האם אתה חושב שהצעידה לקראת המשיח היא בלתי נמנעת והאם אין זה תפקידם של בני האדם להביא לביאת המשיח?

מניטו: אבל אלו האנשים ששרויים בתהליך של עשייה, של הבאת המשיח.. זהו בדיוק מה שיש להבהיר. מה מתרחש כאן? **ישראל הם בתהליך של ניסיון לייצר סוג של אדם, שיכול לחיות בעולם, ללא כל הניגודים שקרעו את כלל האנושות סביבנו. כאשר כל זה יצליח, סוג האדם שייולד יאושר כבעל טבע משיחי. בעת זו השמים יפתחו ויגידו לנו: "זה הוא"**

שאלה: מה היחס בין הקבלה לבין התנ"ך בעצמו

מניטו: ראשית יש להבין: התורה בעצמה, ניתנה לאנשי הקבלה. לאנשים שהשתמשו לא רק באוצר מילים מסוים, אלא בשפה ומורשת הקודמות לחוכמה אנושית כללית, כזו שאפשרה להם להבין את התנ"ך. כדי להבין באמת את התנ"ך יש להיות מקובל. למעשה הקבלה קדמה לתנ"ך. הקבלה הינה ההתגלות שבאנושות מאז האדם הראשון. כאשר הגיע דורו של משה, התורה יכלה להינתן. ברם התורה אינה נשמעת או מובנת אלא בשפת הקבלה. הקבלה קודמת ועוטפת את התורה. זו השפה שמאפשרת להבין על מה התנ"ך מדבר. בנוסף, ישנו פרשן קבלי לתנ"ך, זה הזוהר וכמה ספרים נספחים, אך לקבלה בעצמה בתור שכזו, יש מסורת שמעולם לא נכתבה. מסורת שנשארה בעל פה. קיימים ספרים שנכתבו על ידי מקובלים, המקובלים חברו דרשות, מבואות, דיונים, נתנו הסברים. יש לנו את הספרים האלו. אך הקבלה בעצמה הינה

המשמעות המוחלטת של העברית כלשון הקודש. אני זוכר את ההוראה של אחד ממורי, הרב שניאורסון (בן דודו של ר' מנחם מענדל מלובאביץ' רבה האחרון של תנועת חב"ד) : "מי שאינו מכיר את התלמוד אינו יהודי, אך מי שאינו מכיר את הקבלה אינו אדם".

סוף סוף אנו שואלים את עצמינו מה יותר גרוע?

הקבלה גובלת בחוכמה הכללית. לגעת בחכמה הכללית זה הקבלה. ולהשיג את הקבלה ללא התלמוד זה לא להיות יהודי. כל המקובלים ללא יוצא מן הכלל הם אנשי תלמוד. אך המשפט ההפוך אינו נכון: מכאן שאיננו יכולים לנתק את הקבלה מכל דבר שקשור לישראל. זהו הפרדוקס שרציתי להבהיר היום. המקובלים הינם הלאומנים הבוטים ביותר, כיון שהם רואים ביעוד של ישראל וארץ ישראל את הצלחת הפרויקט של הבריאה, אותו הפרויקט שמהווה את הנושא לעיסוקם של המקובלים.

